

## GEOGRAPHY IS INTERESTING AND ENGAGING FOR STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

**Abstract:** Modern educational systems focus the efforts and care for high results around the average student. However, every student has individual needs which need to be considered by the teacher during the process of education and upbringing. In the last few years, the number of students with special educational needs have increased. Every one of them requires time and individualised approach to reflect and learn the curriculum. In some cases, they react differently to parts of the learning material and require more patience and specialist training for their teachers to support them. Geography is an interesting and engaging science for students with specialist needs. Practical learning activities are engaging and entertaining and the students enjoy travelling on a map. Qualitative assessments demonstrate the level of understanding the learning material, but don't stimulate enthusiasm and competition.

---

### Author information:

**Jivka Todorova**  
PhD  
138 SOFIA „Prof. Vassil Zlatarski“, Sofia  
✉ [j\\_vladova@abv.bg](mailto:j_vladova@abv.bg)  
🌐 Bulgaria

### Keywords:

education, student, special educational needs, assessment, homework, result, geography, ocean, bay, strait, map, attention, parent, trust

В съвременните условия на българският учител се възлага изключителна отговорност да образова и възпитава мислещи и отговорни млади хора, способни да вземат решения и правят избор. Нормативните документи на МОН са точни и категорични, изискват от учителя да постига резултати, но понякога обстоятелствата налагат гъвкави моментни промени. Главната цел на обучението е насочена към овладяване на базисни знания, умения и придобиване на ключови компетентности свързани с континентите и океаните. Картър Бейтън е казал – „Преди да стигнете до умовете на децата, трябва да спечелите сърцата им“. Да, за да постигнем успех, децата трябва да ни обичат и вярват, след това заедно ще израстваме в света на географската наука.

Главната цел на обучението е да продължи формирането на географска култура на учениците като част от тяхната обща култура за разумна дейност в географското пространство на регионално равнище чрез изучаване на избрани континенти и на океаните на планетата.

Ученикът е този, върху когото са концентрирани усилията и грижата за постигане на желаните и очаквани резултати. Всеки ученик притежава индивидуалност с която учителят трябва да се съобрази в процеса на обучението и възпитанието. В класове с над 20 ученика за определеното време от 40 минути прилагането на индивидуален подход към деца с образователни потребности е изключително предизвикателство към нашият професионализъм. Индивидуалният подход е изключително важен и необходим в процеса на нашата работа.

В последните години нарастна броят на ученици с така формулираните специални образователни потребности. Необходимо е да си припомним понятието: **Дете със специални образователни потребности /СОП /** - е синоним на широко използвания в англоезичната

педагогическа литература термин *children with special educational needs*, с който се прави отказ от използваните медицински категории и акцентът се поставя върху образователните нужди на детето и педагогическият аспект на въздействие. Използва се във всички международни документи, издадени от ЮНЕСКО, които се отнасят за децата с увреждания. С годините тези ученици увеличават своя брой и е необходима иновативна методика на преподаване.

Работата с тях породи много въпроси на които трябваше да намеря отговор. Как да преподавам? Как да задържа тяхното внимание? Как да постигна желани резултати? Педогогическият ми опит си каза думата, но тези деца са специални и налагат промени в процеса на работа. Наложил се да четя специализирана литература, да проучвам опит и прилагам различни методи. Методиката на преподаване не предлага варианти за работа в такива случаи. Описаният опит е предимно от психолози, които обръщат особено внимание на психологическото състояние и реакции при определени ситуации. Всяко дете/ученик с образователни потребности е индивидуален случай от което следва, че предварителната програма се залага, но очакваните резултати често не се постигат.

**Цел - Да проверя, как ученици с образователни нужди в различна ситуация усвояват и прилагат придобити компетентности в урок за нови знания в шести клас. Наблюдавах ученици в клас на индивидуална подготовка и ученик с редовни занимания.**

Когато чуем за деца със СОП асоциациите са различни. В българското общество и по точно в образованието те са сложен казус. Тези деца имат нарушения в развитието си. От което следва да се развиват и учат с различно темпо. Всяко едно от тях се нуждае от време и отношение да осмисли и разбере изучаваният материал. В частен случай те реагират различно на някои детайли и изискват голямо търпение и специална подготовка за разбиране.

В масовото училище една част от тях учат заедно със съучениците си за да се интегрират. Учебното съдържание като средство за постигане на целите на обучение е конструирано въз основа на учебната програма. В началото на учебната година тематичното разпределение се утвърждава и промените в него са изключение. При класна форма на обучение е по-трудно да се отдели специално внимание. Учениците със СОП се нуждаят от различна времева рамка от останалите ученици, за да изпълнят работните и ежедневни задачи и отговорности.

За да могат в часа да осмислят материала се налагат промени, което води до изнервяне и реакция от тях и техните съученици. Непланираните промени в тематичното разпределение затрудняват преподаването на различна скорост. От една страна подобни ситуации са урок по емпатия и уважение за учениците в класа когато са моментни, но когато зачестят пораждаат конфликти. Да не забравяме, че в тази възраст много често спокойното и агресивно поведение на ученика се състезават в класната стая. За да могат учениците да проявят разбиране към съученици с подобни проблеми е необходима подкрепата и на техните родители. Тук отварям скоба, зависи от конкретния случай на ученика, от неговото състояние и отношение към останалите ученици.

Подходяща форма на обучение по география и икономика е индивидуалната работа. Общобразователния учител заедно с ресурсния учител трябва да редуцират и адаптират учебното съдържание до степен разбираема от ученици. Изискванията към учениците със СОП, могат и трябва да бъдат намалени и преформулирани, за да могат те реално да ги покрият.

Те, реагират по различен начин при допускане на грешки в процеса на работата. Д-р Джеймс Добсън (психолог) препоръчва в процеса на работа да се внимава за темпото на обучение, да се изискват само неща, които са по силите им. Да се окуражават с похвала, когато дават най-доброто от себе си, дори когато не са с темпото на връстниците си. Акцентира, че

успехът ражда успех. Да се гласува доверие, което да провокира активност в процеса на обучение.

Възможността за качествени оценки им дава възможност да израстват и образователните им потребности да се развиват на базата на индивидуалните възможности. Поставят се оценки само с качествен показател, качествени оценки с буквено изражение – ПИ /постига изискванията/, СС /справя се/, СЗ /среща затруднения/.

Валдорфската педагогика предлага коренно различен подход към оценките и оценяването. Да дадеш *наистина* качествена оценка не е никак лесно. Това означава да наблюдаваш внимателно детето в процеса на времето. Да умееш да прецениш характера и темперамента на детето, които определят в голяма степен начините, по които то учи и възприема. Необходимо е ние преподавателите да сме запознати с техните затруднения и особености в поведението. В много от случаите подкрепящата комисия не запознава преподавателя с подробности за ученика, което затруднява подбора на теми и задачите за изпълнение.

Съобразявайки се с тези особености в процеса на работата исках да проверя как тези ученици усвояват и прилагат придобити компетентности в урок за нови знания в шести клас. Трябваше да избира подходяща тема за индивидуална и класна форма на обучение.

Спрях се на урок: Океаните на Земята – географско положение, граници, големина и общи черти. Урокът дава възможност учениците да работят с различни материали и използват придобитите компетентности от изминалите часове.

Изборът на метод е изключително отговорен момент. Кой метод да използвам?

Спрях са на следните традиционни методи:

**Разказ** - Това е един от най-популярните традиционни методи, който е много добре познат и в общата педагогика. Когато учителят излага устно съдържанието на урока, особено въздействие върху децата със СОП имат тембърът на неговия глас и емоционалността на изразяване. Това е така, защото тези две характеристики помагат на учениците в максимална степен да използват слуховите си умения и повишават концентрацията на тяхното внимание.

**Играта** – Чрез игра ученикът придобива умения и способности, необходими за живота му като възрастен. Начин за освобождаване от чувство на гняв.

**Дейност** – Предоставя се възможност за избор как ученикът да представи придобити знания и компетентности. Тук проличава личното аз, възможност за изява и отношение.

Не използвах презентация защото времето за работа с компютър при тях трябва да е ограничено по думите на ресурсният учител.

Предметът география и икономика предоставя възможности за работа с контурна карта и коментар на илюстративен материал, което е възможност да се ангажира вниманието и интереса. Предварително бяха уведомени да си носят контурните карти, моливи, ножици и лепило.

**Опит:** С всеки един от тях часовете са индивидуални в различни дни от седмицата. В началото на часа учениците на индивидуално обучение имаха възможност да се запознаят с материалите които ще използваме в процеса на работата, картата на света и литературата с илюстрации на водни обитатели. За всеки имаше работен лист с водни обитатели / кит, акула, делфин, морска звезда, октопод/. В началото на часа записваме плана на урока и отбелязваме задачите, които трябва да изпълним. От опит знам, че те обичат да знаят какво ще правим, тогава са спокойни. Чрез разказа пътешествахме из океани и крайбрежни морета. Те споделиха впечатление и знания, оказа се че гледат научни предавания и National Geographic. При очертанятия на океаните и островите реагираха различно. Един от тях прояви интерес към тихоокеанските острови. Двама проследиха океанските течения и се интересуваха от Гълфстрийм. И тримата проявиха интерес към живота в океана. Бяха ентузиазирани и разказваха

за водните обитатели. За моя изненада коментираха екологичното състояние и замърсяване на водите.

Чрез играта - Намери ме, откривахме непознати острови и далечни морета по картата. Да търсят и намират обекти е забавно. Търсенето е забавно но изисква търпение, което двама от тях бързо загубиха. Когато се справят и ги похваля, продължаваме с усмивка а когато не се справят задават въпрос: А как се справи „Петър“? Интересуват се от поведението и уменията на останалите ученици. Понякога този интерес е възможност за постигане на желан резултат, щом той може, значи и аз мога.

Ученикът в класна форма на обучение не беше въодушевен от темата. Предпочете да слуша забил поглед в учебника. Когато задавах въпроси за големина и очертания на океаните не реагира. При коментар на илюстрациите от урока не промени поведението си. При усвояването на новият урок демонстрира апатия, дори досада. При конкретно зададен въпрос към него, не получи отговор. Плана на урока го записа в тетрадката.

**Поставих задачи:** 1. В контурните карти да напишат имената на океаните, по-големите острови и заливи. 2. Да обозначат Марианската падина и важни прототоци.

3. Да нарисуват или залепят снимки на водни обитатели.

Поставените задачи са за обратна връзка. Да покажат дали материала е усвоен и знанията могат да се прилагат при конкретни задачи. Всеки един от тях работи със своето темпо. Ученикът с интерес към островите написа имената на океаните и островите в Атлантически океан, обозначи Марианската падина. Протоците го затрудниха. Не пожела в момента да рисува, но лепи снимки.

Вторият ученик се затрудни да напише имената на океаните и по-големите острови. Използва картата след което намери и нанесе имената на Марианската падина, Гибралтарски проток и Панамски канал. Лепи снимки на китове и делфини.

Третият ученик беше разсеян, отказа да работи. Когато споделих, че на тримата поставям еднакви задачи за да проверя кой от тях работи добре той, промени поведението си. Заедно работихме по изпълнението на задачите. Естествено, за краткото време, което ни оставаше успя да напише имената на океаните, сам обозначи Марианската падина и Берингов проток.

Обобщените резултати:

- Учениците работиха с различно темпо и желание.
- Да напишат имената на океаните беше лесно, но островите в тях леко ги притесниха.

Картата им вдъхва увереност.

• Играта „Намери ме“ дава възможност за ориентиране по карта и стимулиране чрез похвала. С ролята на откривател задържа вниманието им.

- Обозначаването на Марианската падина изисква по-голяма концентрация.
- При отбелязване на протоците тримата имаха различни затруднения. Написването на дълги наименования в малко разстояние се оказа трудно
- При водните обитатели предпочетоха да лепят снимки пред възможността да рисуват, което ме изненада. Предполагах, че обичат да рисуват а не да лепят.
- Нанесената информация беше трудно четима, надписите бяха дълги и на места извън очертанията. Някои от тях пишат с печатни букви.

• Урочното съдържание в учебника, не е съобразено с образователните потребности на тези ученици. Стила на поднасяната информация и дизайна на урока не успяват да задържат продължително време вниманието им.

Ученикът в клас работи като през цялото време ползва атласа. Изпитваше затруднения с намирането на обектите и написване на имената. Почерка беше нечетим. При опит за

подпомагане демонстрираше враждебност. Материалите за часа представи при повторна забележка. Като цяло незадоволителен резултат с видими затруднения при работа с карта.

При обучение в класна форма нещата са различни. Ученикът учи по типов учебен план, персоналните реорганизации са неприемливи. В класната форма се използва екипна работа, която е възможност за приобщаване и интегриране на учениците. В същото време е деликатна ситуация и отношенията лесно се променят. За да е спокойна и ползотворна средата е необходимо разбиране и съдействие от останалите ученици.

За домашна работа поставих следната задача: Да напишат послание – Водата е ценна.

За учениците от класа поставих задача по избор: Да напишат писмо/ послание в бутилка или Да потърсят и представят информация за екологичното замърсяване на Световният океан.

В следващият час при проверката на домашната работа учениците на индивидуално обучение представиха рисунки. Знаят и оценяват значението на водата. Без нея няма живот. В прекрасните послания е видима партньорската подкрепа на родителите с които заедно преследваме общата цел - обучение на ученика и гражданско възпитание. Без тяхното съдействие и доверие, обучението на тези ученици ще бъде формално. Оценката ПИ /постига изискванията/е желан и трудно постижим резултат. Но, за съжаление не винаги родителите виждат в лицето на учителя партньор.

При ученика в класна форма на обучение резултата беше незадоволителен. Неангажирано присъствие в клас, ненаписана домашна работа и проява на неуважение към предмета и учителя. При проведен разговор с родителя, не получих разбиране. След като родителя не желае да съдейства, как ученикът да е мотивиран?

От анализа на постигнатите резултати, смятам че индивидуална форма на обучение е подходяща за обучение по география и икономика. Географията е интересна и увлекателна наука за ученици със специални образователни потребности. Практическите дейности са интересни, забавни и учениците откликват на поставените задачи, с удоволствие пътешестват по карта. Учениците със СОП лесно се разсейват и на практика те определят темпото на работа. За да постигнем желаният резултат, учебният процес трябва да бъде в спокойна и позната среда. Оценяването е трудно. Всеки ученик притежава персонални затруднения и се нуждае от конкретна образователна подкрепа. Качествените оценки донякъде показват нивото на усвояне на учебният материал, редуциран по усмотрение на преподавателя и ресурсният учител, но не стимулират конкурентност. Заслужената похвала е средство с което мотивираме и задържаме вниманието на учениците. Чрез нея можем да провокираме активност и задържим за определено време вниманието на ученика.

Изключително трудно е решението в каква форма да се обучава ученик с образователни потребности. Родителите решават, но ние учителите сме тези които извършваме процеса на обучение. За да постигаме резултати трябва да работим с пълно доверие и уважение. При възможност в определена стая или кабинет по география с необходимите нагледни материали.

*За Малкият принц* „Географиите са най-интересните книги. Никога не остаряват.” Заедно с нашите ученици трябва и ще ги четем за да знаем и можем. Географията е и ще бъде интересна и увлекателна наука за малки и големи, и за ученици със специални образователни потребности.

### References:

1. Gyurova, V., bozhilova, V, valkanova, V., dermendzhieva, G.1 Interaktivnostta v uchebniyat protses, Sofiya, 2006.

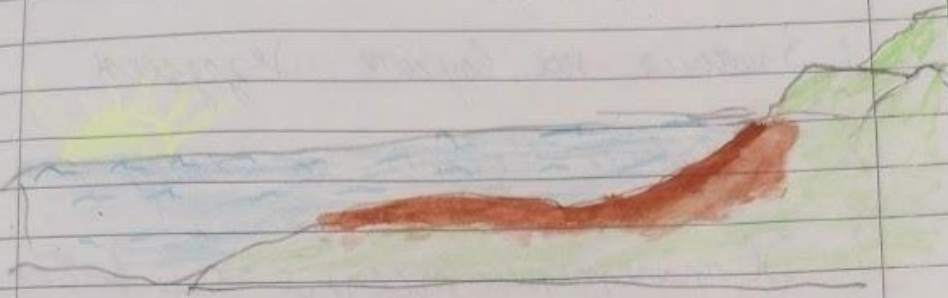
2. Koleva, A. Brankina, Z. Obshta fizicheska geografiya za peti klas na pomoshnrite uchilishta, Sofiya, 1990 izd. Narodna prosveta
3. Dermendzhieva, S, Sabeva, P. Kniga za uchitelya, izd. Prosveta,
4. Tsankova, L. Lazarova, E. Getova, N. Kniga za uchitelya, izd. Prosveta plus
5. SBORNIK S DOBRI PRAKTIKI ZA PRIOSHtAVANE NA DETSA SAS SOP
5. Stefanova, D. Valdorfski podhod kam otsenkite v uchilishte, 15 yanuari, 2018
6. Krasteva, T. Struktura na uroka i problemi za optimizatsiya na obuchenieto po geografiya – V: Optimizatsiya na po prirodonauchni distsiplini, varna, IPKU, 1989.
7. Nikolaeva, S. Menidzhmant na klasa, izd. Kashta „Anubis”, izd. „Bulvest 2000”, Sofiya 2011
8. National geographic , 2018 br. 5,6,9
9. Ben Den, moyata parva entsiklopediya za Moretata i okeanite, izd. Fyut
10. georgitodorov Posted on 05.05.2017 categories Obravanie Tags sop
11. Kostova, Asya. Inovativen model za reduktsiya na uchebnoto sadarzhanie za rabota s detsa sas sop, Avtoreferat Sofiya 2016

**Приложение: Представени послания:**





Това е фактът за отазване на водите / 5.



1. Да не се замърсяват с отаповни.

2. Плъзговете замърсяват водата.

3. Разливането на нефт.

4. Да не <sup>п</sup>еминават камиони.

5. Горива от <sup>мо</sup>мори / моторни  
масла / газове.